

Krúdy — gyermekeknek

Antikváriumok zsúfolt polcain kutatva időnként a kezembe akad a század-
elő néhány gyerekújsága, Az Én Újságom, a Jó Pajtás, a Cimbora egy-egy
példánya vagy bekötött évfolyama. Átlapozásuk mindig örömet jelent, főként
azért, mert igen gyakran őrzik a kis olvasók toll- vagy ceruzavonásait is.
Apró rajzokat, melyek már-már illusztrációnak is beillenének, görcsös-karcos
aláírás-próbálkozásokat, vagy épp „kritikusi” véleményeket („Ez nagyon szép
mese!”), színessel aláhúzott sorokat. A gyerekek firkáló kedvű tiszteletlenségét
a nyomtatott szöveg iránt minden korban a szülők, nevelők elnéző gesztusa
kíséri, hiszen épp arról tanúskodnak, ami minden író, nevelő, szülő reménye:
a hatásról.

Sulyok Magda, a kötet szerkesztője ilyen gyereklapokat böngészett át, s gyűj-
tötte gyerekek, nevelőnek csokorba Krúdy gyermekolvasóknak szánt írásait,
azokat, melyek könyv alakban még soha nem jelentek meg. A huszonnyolc
történet a magyar történelem hősi korszakait és alakjait idézi: a népmesék
Mátyás királyát, a török és labanc elleni harcokat, 1848—49 dicsőségét, s vé-
gül (és legteltjesebben) a szabadságharc egyéni sorsokban, őrzött reményekben
és hitekből megtestesülő utóéletét.

Az írárok műfajaként a mesét említeni végletes egyszerűsítés lenne (noha a könyv borítóján található ajánlás ezt teszi), bár a kötet első harmadának íásaiban itt-ott valóban felvillan néhány népmesei fordulat, megjelenik a mese néhány eleme. A *zöld vadászbán* az ügyes Fafutyi Palkó kovácsinast az álruhában lévő Mátyás három próbának veti alá, Macskavári Margit fehér sólyma táltoshoz, segítőkész óriáshoz hasonlóan kérdezi: „— Mit parancsol, kedves kis úrnőm?”, s Margit is a mesék eszközével, az arany sípba fújva hívja segítő társul madarait. A félreértést maga Krúdy is erősíti, hiszen *Török gyerekek, magyar gyerek* című történetét így indítja: „Ez a mese több száz esztendővel ezelőtt történt, amikor hazánk fővárosában, Budavárban a török uralkodott.” Ezen bevezető után azonban egy Arany János-i „Nem mese az gyermek” fordulattal magyarázza a mohácsi vész következményeit, hogy főhősinek, a török Alinak és a magyar Palinak tette és jelleme a történeti háttér ismeretében még plasztikusabb legyen.

Milyen műfajúak hát ezek az írárok? Ha mindazon vonásoktól eltekintünk, melyek a gyermekhez szólás okán magyarázhatók, a történelmi anekdota műfaji elemei mutatkoznak a legerőteljesebben. Ennek útmutató és példajellege érezhető ezekben az íráokban, s rendeltetése nem annyira a tapasztalatok átadása, hanem már meglévő tapasztalatok árnyalása, hazafias érzelmű megerősítése.

A fiatal Krúdy számára az anekdotaforma használata magától értetődő. Nemcsak a mesterek — Mikszáth, Jókai — okán, hanem még inkább gyermekkori környezetének hatásaként. Emlékező hangja mögött ott sejtjük, ott érezzük a nemesi létből középosztálybelivé süllyedő, egyszerre hazafi és fene-gyerek Krúdyakat: apai nagybátyját, Krúdy Kálmánt, aki gerillacsapatával tagadta Világost; nagyapját, „legidősebb Krúdy Gyulát”, Klapka adjutánsát, a hanvédmenhely parancsnokát; a negyvennyolcas elveket őrző apát, de nem feledkezhetünk meg az álomra, fantasztikumra, mesére oly érzékeny nagyanyáról sem. Ez a környezet tálcán kínálja a témákat, s készen adja az anekdota műfaját. Krúdy elfogadja, él vele, de ugyanakkor meg is haladja ezt a formát. Az anekdota szövege fokozatosan fellazul, a kiemelő, lényegretörő szerkesztési elv egyre gyengébben érvényesül, az anekdotikus magot leíró részletek fogják közre, fokozatosan közelítve a novella műfajához. Az átalakulásnak néhány eleme már érezhető a kötet azon íásaiban, melyeket az 1848—49-es honvédek menhelyének lakói ihlettek.

A menhely történetét maga Krúdy meséli el *A legöregebb honvéd* című írásában: „Ott laknak az öreg honvédek künn, messze, a város végén, a Soroksári úton, egyemeletes, kertes házban. A nemzettől koronázáskor ajándékba kapott tízezer körmőci aranyát adta a király az öreg honvédeknek. Ezen építették a menedékházat. Akkor még pusztaság volt a menedékház környéke. Ma már gyárak, ipartelepek zajgása veri fel a csöndet, amely a nagy kertben körülvette a megöregedett hősöket.” Az öreg honvédek Krúdy személyes ismerősei, hiszen nagyapja révén gyakori látogatója az intézménynek, sőt egy ideig lakója is: „Én katonás nevelés szempontjából tartózkodtam akkoriban a nagyatyám oldalán abban a Soroksári úti házban, amelynek az 1848—49-i Honvédek Menháza volt a hivatalos címe. Szüleim ugyanis úgy gondolkodtak, hogy ha az öregúr, mármint nagyatyám: ráncba tud szedni nyolcvan-, kilencvenmeg százesztendősi hadfiakat, akik mindig azzal dicsekedtek, hány csatában hány ellenséget vágtak le: — majd csak megbirkózik az öregúr az én betyárosodó erkölcsömmel is” (*Az utolsó parancsnok*).

Nem véletlen tehát, hogy a honvédmenhely lakóiról szóló történetek hősei már plasztikus, árnyalt figurák, s a környezetrajzban, az emlékezés hangsúlyozott szerepében megjelennek azok a nosztalgikus, lírai vonások, melyek annyira sajátos ízt adnak az érett Krúdy novelláinak. Persze csak nyomokban, hiszen itt gyermekeknek írt. A különös, furcsa alakok szerepeltetése azonban itt is általánosnak tekinthető, éppúgy, mint a későbbi művekben. Ez a tény egyszerre mutatja Krúdy vonzódását az irreálishoz, a különös különchöz, az ironikus nosztalgikushoz, s azt az írói felismerést, hogy a botcsinálta hősök tettei gyakran jobban megdobogtatják a gyermeki szíveket, mint az igazán hősi alakok. A félénk csizmadiainas, aki egy hétig tartó futással válik hőssé, mert Nyitrától Léváig viszi a fejedelem után a megjavított csizmát, attól félve, hogy a fejedelem csizma nélkül marad (*A fejedelem csizmája*), a törpe és nyomorék Vad Marci, aki egészen addig céltáblája társai vad tréfáinak, míg egész csapat ellenséget futamít meg, rohamot imitálva trombitájával (*A törpe trombitás*), vagy a kicsi, kövér és látszatra gyáva Kortvai Mátyás, a szűrszabó, aki vitézség híján kereskedői érzékével menti meg a várost az osztrák dragonyosoktól (*A vitéz szűrszabó*) azt sugallja olvasóinak, hogy hősnek senki sem születik, de a körülmények kényszerítő ereje, és főként szilárd jelleme által bárki azzá válhat.

S ez a didaktikusságtól mentes gondolat teszi lehetővé, hogy ez a gyűjtemény ne csak élvezetes olvasmány legyen, hanem hatni is tudó, melynek hőseit, kalandjait felnőtt korig őrzi a gyermeki emlékezet. S abban, hogy ez így legyen, sokat segít az illusztrátor, Engel Tevan István, aki realist-irrealist harmóniába olvasztó metszeteivel a gyermeki szemléletmód lényegére érez rá, s a méltán nagy hírű és múltú Kner Nyomda, amely az 1934-es év egyik legszebb könyvét adta gyerekeink kezébe. (*Krúdy Gyula: A törpe trombitás. Móra, 1984.*)

ILLÉS SÁNDOR